HET INTERVIEW

Chris de Stoop: *Hemelrijk.*
De Bezige Bij, 191 blz. € 21,99

CHRIS DE STOOP In zijn nieuwe boek schrijft hij over de verwoestende conona-uitbraak in een Vlaams verzorgingstehuis en zijn eigen ervaringen als mantelzorger voor zijn oude moeder. „Ik ben blij dat ik het tot het einde heb volgehouden."

Door onze redacteur **Jeroen van der Kris** Foto **Ans Brys**

'Tot op het einde bleef ze toch mijn moeder'

Zijn vader stierf op de boerderij, schrijft Chris de Stoop in zijn nieuwste boek. Tijdens zijn laatste nacht kroop hij naast hem in bed. 's Morgens sloot hij hem de ogen. Zijn vader was nog jong, het is al veertig jaar geleden. Vroeger was het gewoon dat er drie generaties op een boerderij woonden en dat mensen daar overleden. De moeder van Chris de Stoop had er een woord voor. 'Afleven' noemde ze het.

De moeder van Chris de Stoop ging wel naar een verzorgingstehuis, Het Hof in Sint-Niklaas. „Stop je moeder maar weg in 't gesticht", zei ze toen hij haar wegbracht. „Zoals een stuk vee." Het voelde, schrijft hij, alsof hij haar naar een slachthuis bracht.

Hemelrijk - zo heet het nieuwe boek - gaat onder meer over schuld. Het is ook een boek geschreven uit woede. Woede over de omstandigheden waaronder duizenden mensen tijdens het eerste jaar van de pandemie overleden in verzorgingstehuizen.

Op 19 december 2020 overleed de eerste bewoner van Hemelrijck, het woonzorgcentrum in het Belgische Mol dat centraal staat in het boek, aan corona. Ze stierf alleen. Op een nacht ging ze zomaar ineens dood, zonder dat iemand het gemerkt had. De tweede bewoner die overleed nam afscheid van haar kinderen via Skype.

Ongeveer 13.000 bewoners van Belgische verzorgingstehuizen zijn overleden door corona, in Nederland zeker 9.000. Veel van hen stierven eenzaam, omdat de centra werden gesloten voor bezoek. Vooral onder bewoners met dementie was het sterftecijfer hoog, doordat positief geteste bewoners vaak niet werden geïsoleerd. De redenering was dat dat niet goed te doen was bij deze groep mensen. Ze zouden niet goed begrijpen wat er aan de hand was.

Hemelrijk is ook een troostrijk boek, omdat het is geschreven met liefde voor de mensen die er een hoofdrol in spelen. Op de eerste plaats is dat 'Guido', een mantelzorger die voor sinterklaas speelde in Hemelrijck en als 'superverspreider' in de media verantwoordelijk werd gehouden voor de dood van tientallen bewoners. Ten onrechte, bleek later.

CV

Chris de Stoop, schrijver van fictie en non-fictie, werd in 1958 geboren op een boerderij in de Wase polder. Na zijn studie werkte hij als verslaggever bij het weekblad *Knack*.

In 1992 debuteerde hij met *Ze zijn zo lief, meneer*, over een internationale bende vrouwenhandelaars. Voor *Zij kwamen uit het Oosten*, over een Albanese sekswerker, ontving hij de Gouden Uil Prijs van de Lezer. *Dit is mijn hof*, over de spanning tussen het oude boerenland en de 'nieuwe natuur', werd bekroond met de Vlaamse Boekhandelsprijs.

Schrijver die luistert

Als je praat met Chris de Stoop dan begrijp je wat zijn kracht is. Hij kan goed luisteren, al moet hij tijdens een interview natuurlijk vooral vertellen. We spraken elkaar elf jaar geleden al eens, over een ander boek. Uit de details die hij zich nog herinnert, blijkt dat het niet gewoon beleefdheid is wanneer hij zegt dat hij dat nog weet. Elk antwoord dat hij geeft is ook echt een antwoord op de gestelde vraag. Aan elk boek dat hij schrijft, houdt hij dan ook één of meer vriendschappen over. „Als je lang genoeg tijd aan iemand geeft, energie investeert in iemand, vertrouwen geeft, dan krijg je vertrouwen terug en dan eindig je meestal met een prachtig verhaal. En ook een vriendschap."

Kort na dat vorige gesprek begon zijn *annus horribilis*, zegt hij. Zijn moeder viel, brak alles wat er te breken was, en moest naar een verzorgingstehuis. Zijn broer stapte uit het leven. Hij werd mantelzorger, en bleef dat acht jaar lang, tot de dood van zijn moeder. Gelukkig, zegt hij, overleed zij vóór corona.

In verband met corona spreken we elkaar via Zoom. Maar hij zit op dezelfde plek als elf jaar geleden in zijn huis in Wommelgem, vlakbij Antwerpen.

Chris de Stoop heeft een lange staat van dienst. In de jaren negentig van de vorige eeuw schreef hij een aantal boeken die veel teweeg brachten in België. *Ze zijn zo lief, meneer*, waarin hij van binnenuit de internationale vrouwenhandel beschreef, leidde tot een parlementaire onderzoekscommissie. Hij mocht erover vertellen bij de begrafenisdienst van koning Boudewijn in 1993. Later werden zijn boeken persoonlijker. *Hemelrijk* gaat óók over een maatschappelijke misstand. Maar doordat hij dat verhaal vermengt met zijn ervaringen als mantelzorger voor zijn dementerende moeder, is het ook een heel intiem boek. Veel lezers zullen er iets in herkennen.

De Stoop: „Ik was niet van plan te schrijven over corona. Ik schrijf eigenlijk nooit over zaken waarover iedereen schrijft. In januari vorig jaar kwam het onderwerp naar de voorgrond door de dood van mijn schoonvader, die in een woonzorgcentrum in Wommelgem zat, een kilometer hier vandaan. Hij werd opgenomen op de dementieafdeling, kort voor corona, en bij de uitbraak werd hij eerst negatief getest. Een tijdje later testte hij positief en uiteindelijk, vier weken later, stierf hij. Dan blijf je als nabestaande zitten met de vraag: had hij nog geleefd als hij was weggehaald uit die afdeling? En toen was er dat drama in Hemelrijck, enkele tientallen kilometers hier vandaan in Mol. Ik besloot de twee te combineren.

„Het verhaal van mijn moeder gebruik ik als een spiegel. Zij leefde voor de wandelingen die we samen maakten. Als boerin was zij verslaafd aan buitenlucht. Tussen vier muren in een kamer zonder bezoek, het zou een marteling zijn geweest voor haar.

„Minstens duizend dagen heb ik doorgebracht in Het Hof. Toen ik daar in 2010 kwam ging er een nieuwe wereld voor me open. Ik liet de harde wereld van de journalistiek achter mij en kwam tot rust. Vroeger leefde ik altijd met één oog op de zandloper, denkend: wat moet ik nog doen? Ik ben dat helemaal kwijt, sinds ik in 2010 met die mantelzorg begon. Ik moet enorm nadenken om te weten hoe oud ik nu ben."

Ook Guido was mantelzorger, zijn moeder woonde in Hemelrijck toen corona uitbrak. Het paste bij hem. Als ergotherapeut werkte hij op geriatrische afdelingen. Als vrijwilliger deed hij ontwikkelingswerk op Sri Lanka. En als sinterklaas bezocht hij jarenlang zieke mensen. In 2019 speelde hij die rol voor het eerst in Hemelrijck.

Toen hem in 2020 gevraagd werd dat opnieuw te doen, aarzelde hij wel. Maar het mocht volgens de regels. En de bewoners van het verzorgingstehuis, dat de eerste coronagolf zonder besmettingen door was gekomen, waren wel toe aan wat afleiding. Het werd een feest zonder familieleden, met mondmaskers en op afstand. Ook Guido droeg een mondkapje, over zijn baard.

Na het sinterklaasfeest werd Guido ziek. Corona. Een week later las hij in de *Gazet van Antwerpen* dat hij een 'superverspreider' zou zijn geweest. Media sprongen er massaal bovenop. 'Dat gewicht dat toen op zijn schouders viel', schrijft De Stoop, 'hij dacht dat hij er nooit meer onderuit zou raken.'

De Stoop: „Schuldgevoel is misschien wel de kern van mijn boek. Het schuldgevoel dat zorgmedewerkers hebben omdat ze niet de kwaliteit kunnen bieden die ze zelf nodig vinden. Het schuldgevoel van ouderen, omdat de samenleving op slot moet voor hen, of omdat ze hun kinderen ten laste zijn. En het schuldgevoel dat bij mensen bovenkomt als ze hun oude vader of moeder moeten onderbrengen in een verzorgingstehuis."

„Je hebt angstig dementerenden en je hebt vrolijk dementerenden. Mijn moeder hoorde jammer genoeg bij de eerste categorie. Ze werd onrustig, angstig, boos soms. Toen ik haar met Kerst een stukje konijn kwam brengen, zei ze: 'Eet dat vergif zelf op, bandiet!' Ook die dingen heb ik willen beschrijven. Er waren momenten dat ik het mentaal niet meer aankon en haar rolstoel op slot wilde zetten en weghollen.

„Ik had angst dat ze me niet meer zou herkennen. En op een bepaalde dag begon ze mij inderdaad Marc te noemen, terwijl ik onze omgeving geen enkele Marc ken. Maar ik beschrijf ook dat ze tot op het einde, ook in het diepst van de dementie, toch nog moeder bleef. Dat ze op een van de laatste wandelingen zegt: 'Lieve zoon, lieve Chris, ik ben zo blij om met je te kunnen gaan wandelen.'

„Ik ben blij dat ik het tot het einde heb volgehouden. Ik wil mensen het gevoel geven dat ze het wél aan kunnen. Dat er heel veel hulp is waar je op kunt terugvallen. Dat het ongelooflijk waardevol is."

Van de 130 bewoners van Hemelrijck die tijdens de tweede coronagolf werden besmet - op een totaal van 169 - geraakte er slechts één in het ziekenhuis. De dochter van die bewoner was bevriend met de longarts van het ziekenhuis. De Stoop citeert een verpleegkundige uit het Universitair Ziekenhuis Antwerpen die komt helpen in Hemelrijck en na drie dagen stopt omdat ze het niet meer aankan. In het rusthuis ziet ze mensen overlijden die minder ziek zijn dan patiënten die er in het ziekenhuis goed doorheen komen.

De Stoop: „Het was nooit expliciet een richtlijn van bovenaf. Maar er stond wel in richtlijnen van artsenverenigingen en ziekenhuizen dat zwakke bewoners van woonzorgcentra, in geval van krapte op bijvoorbeeld de intensive care, niet meer naar ziekenhuizen moesten worden gebracht. Dat is ook wat op grote schaal is gebeurd. Die woonzorgzorgcentra werden verondersteld om geïmproviseerde ziekenhuisjes te worden, maar hadden natuurlijk niet de mensen en het materiaal om de taken van een ziekenhuis over te nemen. Beademing, vochttoediening, intraveneuze medicatie, monitoring, diagnostiek. Allerlei dingen waarvan men mij zegt: die hadden sommige woonzorgbewoners er zeker doorgekregen. Dat blijkt ook uit rapporten. De gemiddelde verblijfsduur in Hemelrijck was vier jaar. Dat is een eeuwigheid in uw laatste levensfase.

„De patiënt is uiteraard het eerste slachtoffer van een medische crisis. Maar soms is de zorgverlener het tweede slachtoffer. Medewerkers moesten dag na dag met bodybags sleuren. Het ging om mensen met wie ze jarenlang hadden gewerkt en waarmee ze vaak een nauwere band hadden dan met hun eigen grootouders. En dan is er nog de onverwerkte rouw van nabestaanden, die niet weten wat er in de laatste dagen met hun naasten is gebeurd, die geen afscheid konden nemen. Veel mensen worstelen daarmee. Ik hoop dat die mensen iets aan dit boek gaan hebben, omdat het hen herkenning zal bieden.

„Ik wilde uitdrukkelijk het positieve aan bod laten komen. Het boek moest een eerherstel zijn voor Guido, de sint die achtervolgd is met verwensingen en doodsbedreigingen. Voor de medewerkers van Hemelrijck, die ervan beschuldigd werden mensen slecht te verzorgen. En voor de verzorgingstehuizen in het algemeen. Die werden geviseerd als plekken waar te weinig competentie was.

„Er is zo weinig aandacht voor al die doden. Het is bijna vergeten op dit moment. Erger nog, het wordt al gebagatelliseerd. Het gaat slechts om oudjes, die anders ook gestorven zouden zijn. Dat ergert me mateloos."

Als we elkaar spreken, heeft hij het boek net per koerier gekregen. Hij leest voor wat zijn uitgever op de flap schreef: 'Dertig jaar na zijn ophefmakende debuut schreef Chris de Stoop zijn meest persoonlijke boek.'

„Die gedachte had ik nog niet gehad omdat *Dit is mijn hof* toch ook een heel persoonlijk boek was. Dat gaat over onze ouderlijke hoeve, en is eigenlijk opgehangen aan de dood van mijn broer. Maar er staat nergens in dat boek dat hij zelf uit het leven is gestapt. Ik schrijf dat nu voor het eerst expliciet, omdat het samenhangt met het schuldgevoel waarmee mijn moeder naar het verzorgingstehuis is gegaan. Mijn uitgever kan gelijk hebben als zij bedoelt dat het mijn meest intieme boek is. Ik hoop dat de lezer voelt dat er voor de schrijver veel op het spel staat."

Wegens corona is er geen boekpresentatie. Maar het eerste exemplaar is voor Guido, met wie de schrijver „een vriendschap voor het leven" heeft.

Guido vertelt in het boek dat hij zichzelf oud ziet worden in een klein buurthuis, waar hij met een paar mensen enkele voorzieningen deelt, en tot op hoge leeftijd zelfstandig kan wonen. Waar de één piano speelt en de ander rommelt in een volkstuintje. Als je het leest, dan weet je al: dat is ook wat de schrijver wil. Kleinschalig, in de eigen gemeenschap.

Chris de Stoop heeft ook nog altijd een paar akkers die hij onderhoudt, vlakbij zijn geboortegrond. Zijn schrijftafel, zoals het noemt, staat in de boerenhoeve van zijn ouders bij Doel. 's Morgens gaat hij daar naartoe „als een arbeider, met boterhammen". „Zodra ik daar het hek opendoe voel ik mij goed, ook al ben je er omringd door allerlei industriële projecten. Vorig jaar heb ik een fantastische bloemenweide ingezaaid. Op de tweede akker stond maïs, ook een fantastisch gewas. Volgend jaar weer iets anders. Ik zal dat instandhouden zo lang als ik het kan."

> Er is zo weinig aandacht voor al die doden. Het is bijna vergeten op dit moment